

FERRAN GARCIA-OLIVER

Vicent Ferrer i Otto Quangel, homilies i postals

Hans Fallada fa dir al doctor Reichhardt, l'inesperat company de cel·la d'Otto Quangel, el que manufacturava postals contra Hitler i els seus: «No vivim per a nosaltres, sinó per als altres. I allò en què ens convertim no només ens beneficia a nosaltres, sinó també als altres». Probablement aquest «viure per als altres» serviria per a traçar el perfil de sant Vicent Ferrer. I apunte que probablement, perquè són massa segles el que ens separa del dominic que feu de la prèdica raó del seu sirgar pel món, i perquè, ben mirat, de la seua biografia en sabem més la superfície que la intimitat. El personatge públic i carismàtic ofega l'home fogós i de passions exacerbades. Però un moralista com ell, que sent sobre els seus muscles la responsabilitat de salvar el món del desastre, no tindria cap inconvenient de fer seu el pensament destil·lat pel director de música Reichhardt a *Sol a Berlín*, la novel·la de Fallada. Certament, Ferrer hauria pogut instal·lar-se en les comoditats que proporcionava l'alt poder eclesiàstic, i els nombrosos i assequibles plaers mundans que habilitaven bisbats, cardenalats i l'entorn papal. En canvi, Vicent Ferrer els rebutjà, i ja és prou simptomàtic que ara i adés il·lustre els *Sermons* amb aquells homes sants que sols acceptaren aquests càrrecs per insistència dels altres i per la mitjanceria divina. Si *Madame Bovary, c'est moi*, que deia Monsieur Flaubert, fra Vicent és el compendi de tots els campions i campiones de la fe que exhumava en les seues homilies. O almenys aspirava a ser-ho, i el paquet incloïa la fe granítica que es riu de les tortures; i, a falta de tortures sobre els cristians en l'Occident catòlic a cavall

| Ferran Garcia-Oliver és catedràtic d'Història Medieval a la Universitat de València i escriptor. El seu darrer llibre és *Els murs fràgils dels calls: Jueus i jueves dels Països Catalans* (Afers, 2019)

del XIV i el XV, deixuplines, dejunis i cilicis. Mestre Vicent tallà abruptament amb un futur que se li presentava prometedor, qui sap si regir els mateixos destins de la cristiandat, i es lliurà a la frugalitat, les incomoditats i les asprors d'una itinerància permanent pels camins d'Europa durant vint anys. Ara a peu, ara a lloms d'un ase, de vila en vila, batallà contra els set pecats capitals, convençut, a més, de la imminència de l'Apocalipsi, cosa que conferia el caràcter d'urgència indefugible a la tasca.

L'intent d'Otto Quangel de subvertir el Tercer Reich acabà en el no-res. Pretendre que la gent prenga consciència a través de micromissatges escrits en postals resulta d'una puerilitat tremenda, a part la ineficàcia en un règim de terror i delació com el nazi. Però un egoista superlatiu com Quangel decideix un dia, juntament amb la seua esposa Anna, denunciar l'oprobri, cosa que equivalia a acceptar els perills terribles que es derivaven d'una acció sediciosa i, com els camps de mestre Vicent, el martiri si cal. Entre les pàgines brillants de la història de la humanitat hi ha la dels homes i les dones que es lliuren als altres, en un acte de noble generositat. En allò en què ens convertim, en allò que esdevenim, projectem un benefici sobre els altres; al cap i a la fi, no vivim sols. Aquest era el propòsit del matrimoni berlinès, saldat amb un fracàs rotund. En canvi, fra Vicent conegué l'èxit clamorós, tant que el dugué pocs anys després de la seua mort a ingressar en la confraria selecta dels sants, comprovats els nombrosos miracles i l'estupefacció de les multituds que anaven a sentir-lo i aclamar-lo. A diferència d'Otto i Anna Quangel, però, no volia alterar l'ordre, sinó més aviat reformar-lo. Reformar-lo des de dins i sense apartar-se un bri de l'ortodòxia. Si casualment fra Vicent, un escolàstic de pedra picada, hagués concebut un projecte alternatiu, el poder secular i la mateixa Església l'haurien aixafat sense contemplacions, com abans havien estat aixafats els càtars o els valdesos, i com segles a venir els Quangel serien aixafats en una ficció novel·lada que de tan real escriuixeix l'ànima.

Sobre Vicent Ferrer ha caigut, diguem-ne, el judici de la història, i la sentència, o les sentències intermitents, sovint no han sigut favorables. Entre el panegíric beat i la desqualificació rotunda, es fa difícil l'esbós —sempre ens quedarem amb l'esbós, mai el retrat definitiu— equànime. Mentre que, a casa nostra, la seua memòria ha nodrit l'imaginari popular, historiadors, intel·lectuals i polítics majoritàriament no li han perdonat mai el seu paper a Casp. Fa la impressió que el sant del poble i el sant de l'intel·lectual concerneixen persones distintes, sense conciliació possible. Mirades escrupoloses, com les de Joan Fuster o Joan Francesc Mira, no han servit per convèncer els reticents. Sant Vicent, per als crítics més hostils, ha quedat com «el del ditet», precursor de la Inquisició, antisemita furibund i el primer espanyolista.

No és que siguin inexactes les acusacions, és que són errònies, i fins i tot és probable que la imatge del sant apuntant amb un dit admonitori al cel no siga més que producte de la imaginació dels pintors, que trobaven així la posició ideal per al *Timete Deum*, que al remat configuraria la iconografia canònica, mai millor dit, i més difosa. La inquisició episcopal feia més d'un segle que existia quan Vicent va nèixer, i va ser posada a funcionar precisament a Occitània per a la persecució dels càtars. Ves per on, Nicolau Eimeric, el feréstec i implacable inquisidor general d'Aragó, un altre dominic com ell, li engegà diversos processos per heretgia, sense cap conseqüència, perquè tot no passava del deliri del mateix Eimeric. L'antisemitisme és un concepte massa modern per a penjar-li'l a qualsevol home i dona de l'edat mitjana, a diferència d'«antijudaisme», que és el que professava tothom. Contra els jueus, Ferrer no té cap prejudici racial, com tampoc no el té contra els moros. Són enemics de la fe, i com menys relacions tinguen els cristians amb ells, millor, tal com els rabins, al seu torn, propugnen amb els seus correligionaris, encara que a l'hora de la veritat les relacions seran diàries, intenses i fecundes. Ferrer no és l'inspirador o el teòric de les tesis segregacionistes, que arraconaven els fidels de la sinagoga dins els murs del call, els marcaven amb senyals distintius i limitaven enormement els contactes amb els cristians. Aquestes mesures són tan antigues com l'organització de les aljames i, en efecte, els uns i els altres se les saltaven, inclosos els mateixos frares i capellans. Les seues prediques agiten la massa i mouen els regidors locals a endurir les normes, que de nou s'estampen contra l'arrelada pràctica social i la incomoditat dels reis. Sant Vicent aspira a la conversió dels hebreus, i vol que vinguen a escoltar-lo, ni que siga obligant-los. Ara bé, condemna tota forma de violència, en particular l'avalot, aquells *happenings* violents a càrrec sobretot de la púrria cristiana amb què desfoga les seues frustracions. Si s'ha d'utilitzar cap arma, diu sant Vicent, és la de la paraula. Les conversions han de ser voluntàries, mai forçades.

Amb tot, Casp és la llosa que arrossega i sembla que arrossegarà eternament la figura de Vicent Ferrer: espanyolista i, a més, el primer! La seua responsabilitat en l'elecció de Ferran d'Antequera és diàfana, incontrovertible. Però quan els nou compromissaris es reuneixen a Casp, el peix ja està tot venut, la partida ja l'ha guanyada de bestreta el qui hi ha mogut astutament els fils: Benet XIII. A l'aragonès dels Luna només el preocupa el suport del candidat més fort, ric i poderós per a la seua cismàtica contesa particular, i això només pot venir de la mà del *condottiero* castellà, no del maldestre Jaume d'Urgell, que no ha sabut jugar les seues cartes en cap moment. En tot cas, si hi ha hagut cap desafecció, ha sigut la de la ciutat de Barcelona i la del Parlament de Catalunya, en les mans dels quals estava l'elecció

del comte d'Urgell, i no ho van fer quan tocava, per la pròpia divisió interna de les elits i els dirigents catalans. Una ciutat i un parlament que, per cert, al cap de cinquanta anys no tindran cap escrúpol a oferir la corona al rei castellà Enric IV, i mai no s'ha presentat aquesta oferta en termes de traïdoria i «espanyolisme». Ni els contemporanis es plantejaren el conflicte en termes identitaris ni, en conseqüència, els entrava en la imaginació qualsevol futura ensulsiada col·lectiva o prostració lingüística. Així i tot, per a esvaïr suspicàcies respecte de la legitimitat de la nova dinastia, Vicent mira de persuadir els recelosos pintant el Trastàmara com un home més aragonès, valencià i català que pròpiament castellà. En la prioritat d'interessos, el nostre predicador posa al davant l'obediència al papa, al seu papa, que és com dir als interessos de l'Església.

Si donem crèdit a certs passatges dels *Sermons* —i no tenim cap motiu per a no creure'ns-els—, Vicent Ferrer degué ser un home gens afectat, d'un tracte directe i clar, sense màscares ni dobles paraules, però amb un punt d'orgull i amb la convicció de ser un home excepcional. Qui es veu ungit per una missió delegada pel nostre Senyor, ni més ni menys que la salvació de la humanitat, ha de posseir certes dosis d'estima de si mateix, és a dir, d'orgull, que el fa sentir superior als altres. El dimoni no el pot dominar. A Casp, vol entremetre's en les sessions de debat dels compromissaris que han d'eleger un nou rei, però el diable no pot acostar-se a la ciutat a menys de tres llegües, ni més ni menys, «per un home que hi ha», indica Ferrer als oients, i afegeix: «I n'érem nou». Aquest home que barra el pas al senyor de l'infern no pot ser més que ell, propietari d'una força d'intimidació només a l'abast dels sants o dels que seran sants. I és que els sants, com que són humans, tenen també les seues debilitats. Vicent Ferrer és una mica fatxenda, encara que sense arribar a la vanitat que l'hauria llançat a perdre. Es vanta de saber hebreu, quan probablement en tenia uns coneixements exigus, superficials, i, tanmateix, gosa tirar en cara als rabins de Perpinyà que ell l'entenia millor que no ells. Òbviament, protestaren, però els costà una multa, seguida de la demanda del perdó, després que els rabins admetessen el seu propi error. Amb la «bona gent», els senzills, pot ser fins i tot tendre, amable, pròxim a la bonhomia de Francesc d'Assís; amb els adversaris, i molt més amb els infidels, la intransigència voreja el fanatisme de joventut, similar al que Eimeric li va dispensar. Els dejunis, les flagel·lacions, les privacions dels plaers més nimis, no són el millor camí per a entendre les raons dels altres. L'agror del seu caràcter degué accentuar-se amb l'edat, juntament amb la certesa que els errors persistien i es reproduïen pertot arreu. Enfront de la immensa majoria que l'adulaven, certes veus es mostraven hostils als seus excessos, a la seua vehemència, a ingerències que canviaren el rumb dels regnes de la Corona d'Ara-

gó. Un agent del rei, l'estiu de 1413, a un any tan sols de Casp, advertia a Ferran I, el nou Trastàmara, dels «enemics ocults i dissimulats» que pul·lulaven per les seues terres, en paral·lel amb «tots aquells que han perdut la devoció del sant home, mestre Vicent». Sis anys, doncs, abans de la seua mort, ja havia començat a perfilar-se la traïció de Casp i la decepció de no pocs dels seus seguidors.

Vicent Ferrer és una figura massa complexa per a simplificar-lo amb valoracions que, més aviat, responen als valors i als prejudicis dels qui s'acaren amb ell. Home medieval de cap a peus, escolàstic, recelós dels filòsofs clàssics, refractari del nominalisme d'Occam, l'espanten els canvis i defensa l'ordre basat en els ordes del món —els que pregunten, els que combaten, els que treballen, amb els matisos que calga— i, no cal dir-ho, en els postulats del cristianisme. Vicent tomba la mirada cap al passat, poblat per reis justos i sants i santes exemplars. El futur espanta, davant la imminència de l'Anticrist. I si el futur espanta és perquè el present fa feredat:

Avui hi ha més supèrbia al món que mai, més rapinyes que mai, més luxúria que mai, que ni es respecta la fe del matrimoni ni la del parentesc: parents amb parents, cunyats amb cunyats, etcètera. Més enveja hi ha avui al món que mai, que les gents no s'estimen els uns als altres. Més gola hi ha avui al món que mai: tots els dejunis es trenquen. I la ira: quantes morts, quants bàndols, quantes qüestions! I la peresa: no s'hi fa cap bé, i si se'n fa, és poc. No llegim enlloc que mai el món fos tan fred en l'amor de Déu i del proïsme com ara: jurar, enutjar-se de Déu, fer-lo a miques, cap, fetge, budells i d'altres parts del cos. El món no s'esmena per aquest orde de coses. Doncs penseu que prompte serà la fi del món, que vindrà la primera llança de la persecució de l'Anticrist.

El món s'enfonsa i sant Vicent ho il·lustra amb l'eficàcia persuasiva d'unes oracions gramaticals senzilles i reiterades. Aquest «més que mai», vociferat des del cadafal o la trona portàtil i amb estudiada gesticulació admonitòria, devia sotraguejar la consciència dels oients, tot rematat amb l'amenaça de la pròxima vinguda de l'Anticrist. I això que el que ens ha arribat, gràcies als reportadors que prenen notes a correuita i com podien, és un pàl·lid reflex del que de veres degué ser una sensorial posada en escena. Ens manquen les llàgrimes, ens manquen els gestos del rostre i els moviments dels braços i les mans, ens manquen els silencis i, sobretot, ens manca la veu amb els seus diversos registres, el que va del crit i l'onomatopeia al tendre diminutiu, el que combina la rialla i l'enuig:

—Si ací hi havia dos camins, l'un segur i l'altre ben perillós, digues, bon home: ¿no series traïdor si tu feies anar el teu fill pel camí perillós, abocant-lo possible-

ment a la mort? Sens dubte. Doncs així fan els pares i les mares amb els seus fills, per la mala vida que els ensenyen. Digues, bon home: ¿tens cap fill, tu?

—Un de sis anys, o de set o de dotze anys.

—¿I què li ensenyes?

—Fill meu, porta al costat dret aquesta dagueta, i si ningú et diu «bif», tu li contestes «baf». Fes veure, fill meu, de qui ets, i si et deien una mala paraula, els la tornes de seguida.

—I vosaltres, dones, ¿què ensenyeu a les vostres filles? Ai!

—Ara mira, filla meua, aprèn a embellir-te: fixa't, agafa d'aquesta manera el mirall, i estira aquest pelet. ¿No t'adones que no hi està bé? I, filla meua, així ballaràs, de costadet, i així faràs la volta.

—La mare es fa alcavota de la filla. ¿I on mena aquest camí?: a l'infern, i tu amb ella.

Vicent mirà el món, mirà «la bufa del món», i cregué que més prompte que tard s'enfonsaria. Calia salvar-lo. ¿Tan malament estava el món de sant Vicent? Els diagnòstics dels historiadors no hi deixen cap ombra de dubte. La guerra endèmica devastava el solar europeu; periòdicament, al camp i a la ciutat, esclatava la protesta social dels miserables, pels preus desorbitats del menjar i pels salaris gasius; l'Església s'havia escindit en dues obediències, un papa a Roma i un altre a Avinyó, i per uns moments n'hi hagué tres; les banques feien fallida, les rendes senyorials es desplomaven enmig del desordre monetari; i per si no n'hi havia prou, la pesta negra, d'ençà del 1348, dos anys abans del naixement de Vicent Ferrer, cíclicament reapareixia per sembrar Occident de terror i morts a garberes. Aquest 1348 i els anys immediats que seguien suposen un tall en la civilització europea. D'entre les múltiples conseqüències, una que paga la pena retenir és l'emergència del «jo», fins ara dissolt en un «nosaltres» també bastant inconsistent. Un s'adcrivava a una família, a un llinatge, a un orde monàstic, a un ofici i, per descomptat, a la república cristiana, i a partir d'aquests cercles concèntrics se situava en el cos social i s'amidava amb els altres, els amics i els enemics. Ara la veu individual pugna per fer-se un lloc, i a mesura que sobreïx enmig del desconcert, les catàstrofes i les pandèmies, posa el cos i els plaers en el centre de les seues obsessions. No és que en els segles medievals precedents els homes i les dones deixaren mai de lliurar-se als plaers, però a males penes eixien de l'àmbit estrictament privat, i no arribaven a formar part d'un «programa». Fins i tot en els trobadors, que són un precedent gens negligible, sovint hi ha més somni que realitat, i la temptativa queda dins el clos de les regles de la cavalleria. Però ara impúdicament «la carn vol carn», i quan a Florència la pesta causa l'estupor, una colla de joves fuig cames ajudeu-me i es retira a una

vila per a contar-se historietes gens edificants. Fins al mateix fra Angelico se li'n va el pinzell a l'hora de manifestar l'amor per una naturalesa que havia estat bandejada de la pintura. En companyia del «jo», que irromp abruptament en poetes i pintors, comença a traure el cap un altre «nosaltres» gairebé inèdit, el de la «nació», un nou ingredient que acabarà imposant-se segles a venir als àmbits de la família, l'ofici o el cristianisme com a àmbit de referència «identitari».

Els canvis són, per descomptat, encara embrionaris durant els setanta anys de vida del predicador valencià, compresos entre 1350 i 1419. Sobretot es fan sentir en la conducta dels seus contemporanis. Els efectes devastadors de la pesta, les guerres i les fams han afluixat la solidaritat entre la gent, han accentuat l'egoisme i la mesquinesa, han fet desbocar els vicis, que al seu torn amenacen de convertir la vida quotidiana en una olla de grills violenta i dissoluta. Els moralistes, ja ho sabem, tendeixen al dictamen ombrívol i solen veure les ampolles més buides que plenes. Però, a pesar de les exageracions, Occident sencer supurava les ferides d'una crisi amarga. Els arxius criminals, una lupa formidable damunt els escenaris de cada dia amb la pagesa anònima o el menestral subaltern com a protagonistes, confirmen el judici sever de fra Vicent: «car aquest món és així com un camp de batalla», exclama en una de les seues arengues. Hans Fallada, per part seua, construí *Sol a Berlín* a partir dels materials extrets d'expedients de la Gestapo, que incloïen postals conspiradores escrites per Elise i Otto Hampel, el matrimoni que dona vida a Anna i Otto Quangel.

Fra Vicent blasma sense contemplacions el joc, veritable escola del dimoni on es renega de Déu i els incauts perden fins la camisa. Contra la blasfèmia dirigeix precisament sovintejades invectives, perquè moltes de les calamitats contemporànies no són sinó càstigs que el nostre Senyor tramet, tan grans i insofribles són les ofenses. No cal dir que el desordre sexual està en el punt de mira de la predicació: «Ja hui no s'hi té llei —bonega a l'auditori—. Tot ho volen tastar, vet-ho aquí, mores i jueves, bèsties, homes amb homes, no hi ha terme». Ferrer es posa a la butxaca la gentada que ve a escoltar-lo perquè no s'està de llançar àcides crítiques contra els eclesiàstics. Tothom ho sap i ho coneix de primera mà, però no deixa de ser reconfortant sentir-ho dels llavis d'un tonsurat il·lustre: «¿I què vol dir hipòcrita? Quan la vestidura exterior no es correspon amb la vida interior, tal com fan franciscans, dominicans, carmelitans i canonges, que van amb els hàbits de santedat i per dins són plens de pudors... I ara tots s'afarten de carn i beuen vi. I allà on entra carn i vi, luxúria a balquena. Porcs, porcs, hipòcrites malvats!».

Mentrestant, la usura ha fet més pobres els pobres i més rics els rics, i com la pesta, a través de diverses modalitats de crèdit, s'ha convertit en un flagell intermi-

tent que s'abat contra les poblacions. Vicent Ferrer, doncs, la condemna sobretot en nom dels més febles i dels que pateixen gana. Tothom rep, però de la mateixa manera que no es mossega la llengua davant els seus companys del clergat, tampoc se la mossega davant els poderosos. La gràcia —i la vàlua— dels seus sermons resideix en les versions *pro domo* que desplega dels passatges bíblics, de la vida dels sants i de les faules populars. Així que pot, introdueix un matís que actualitza l'episodi, el situa dins el marc temporal i espacial dels oients, el fa més entenedor i concita d'aquesta manera les adhesions. En una ocasió, a propòsit de les set plagues d'Egipte, Ferrer aprofita per descarregar contra els senyors assedegats de rendes i els reis que ho consenten:

La quarta plaga foren mosques de les que piquen fort, com les que piquen l'ase. Molts de seguida morien, després que feien inflar-los, que tan grossos es tornaven com una bota. Les mosques significaven la importunitat dels mals senyors que hi ha ara, que es beuen la sang de les persones pobres, devorant-los tot el que tenen. Mentre que en el temps de Carlemany no era així, que no hi havia senyor que gosara prendre una poma a un llaurador sense pagar, però ara els reis els enfonsen i els empobreixen per tantes extorsions que els fan.

Aquesta queixa suggereix que surava en la ment de la gent senzilla una mena de temps mític, ni més ni menys que el de Carlemany, on cap potentat gosava extorquir els indefensos del poble menut. La seua proclama hauria pogut incendiar qualsevol de les revoltes pageses que agitaren els camps d'Occident, a càrrec també de predicadors itinerants i rectors rurals que s'identificaven del tot amb el destí dels dissortats. Si a l'Anglaterra del 1381 el capellà i rebel John Ball estovava els pagesos alçats en armes amb allò de «When Adam delved and Eva span, who was then the gentleman?», ansiejant la utopia de l'edat d'or i de la igualtat entre els homes, fra Vicent n'amolla una altra també de no menys àcida, encara que, és clar, dins l'esquema dels bons i dolents, dels que se salvaran i dels que es condemnaran a la fi dels temps: «I quants papes, reis i senyors estaran a l'esquerra de Déu amb els cabrons! Ai dels mesquins, més els hauria valgut ser fematers!».

No cal estirar més el braç que la màniga. Les exhortacions que aquest predicador de masses administrava als oprimits eren més que res píndoles reconfortants; un prec dirigit a tothom, i en primer lloc als responsables de «la cosa pública», a regir-se pels principis de la religió cristiana, no una incitació a la revolta. Sobre ells descansa la responsabilitat de dirigir la comunitat vers el bé, de conservar la pau i l'harmonia, d'integrar en un projecte solidari tothom. Ningú és prescindible, cadascú té una «funció» a exercir, i fins els mateixos pobres permeten als rics d'expiar

la culpa amb l'almoina: «Los hòmens són companyons uns dels altres, mas les bèsties no fan comunitat». Sobretot, els regidors tenen la responsabilitat d'administrar una bona justícia, perquè la justícia és el fonament sobre el qual s'edifica la societat:

La justícia universal és una virtut amb la qual les bones persones saben conviure amb les altres, sense enganys, sense ofenses i sense provocar la ira a l'altre. Que el fill sàpiga honorar el pare i la mare, i aquests sàpiguen donar vida als fills; i el senyor sàpiga regir els vassalls, i els vassalls mantinguen fidelitat al senyor i li paguen lleialment els seus delmes i drets. I que els rics ajuden els pobres donant-los almoina, prestant-los sense usura perquè no moren de fam, i els pobres al seu torn honoren els que els paguen el préstec en el dia promès, i que mostren agraïment a aquells a qui serveixen. Que cadascú estime els seus amics i tinga paciència amb els enemics. Això és justícia universal, sense ofenses, raó per la qual aquesta virtut és necessària: els homes són companys els uns dels altres, a diferència dels animals que no fan comunitat. I per això l'home té necessitat d'aquesta virtut, en permetre la convivència.

L'huracà vicentí, allà on se sentia la seua fúria, arrasava de soca-rel tots els mals, tots els vicis que denunciava. El bordell tancava i el sexe tornava al cau matrimonial, els ludòpates dels naips i sobretot dels daus deixaven el joc, els blasfems refrenaven la llengua, el crèdit es feia *gratis et amore*, la violència endèmica cedia a la germanor, els poderosos s'atenien als principis de la justícia, els enemics, en fi, cancel·laven els rancors i s'abraçaven. Fins i tot algun eminent moro o jueu demanava les aigües salvadores del baptisme, per no dir els miracles prodigiosos que Déu obrava a través de la seua persona. Això no obstant, una vegada més, cal ser prudents i ponderar aquesta enorme força humana, tocada amb la vareta de la santedat, en els seus justos termes. Els efectes de l'huracà es diluïen quan l'eco de la veu encara no s'havia apaivagat del tot. Les prostitutes reobrien els locals, els daus dringaven pertot, els malparlats juraven per les «parts jussanes» de Déu i de tots els de la cort celestial, la usura s'apoderava de les transaccions, la justícia empal·lidia i els bàndols s'ensenyorien de les ciutats. Només cal donar una ullada als arxius criminals per a comprovar, en efecte, com les aigües havien tornat al solc de les passions desfermades. ¿La reforma a la qual Vicent Ferrer es lliurà sense treva ni descans durant els últims vint anys de la seua vida fou, doncs, la crònica d'una frustració? Un nou món escapava al voluntarisme d'un sol home, per molta tossuderia, habilitat i seducció que hagués aplicat en el projecte, perquè mestre Vicent era tossut, hàbil i seductor. Un continent pecador com Europa excedia les capacitats redemptores del frare dominicà. Ara bé, a diferència de les postals dels

Quangel, el benefici moral de la predicació de Ferrer caldria no mesurar-lo en termes d'immediatesa i resultats fulminants. Ell es dirigia a la «bona gent», als convençuts de la bondat i la superioritat de la religió cristiana, però que ara i adés queien en l'error, en el pecat. Bé és conscient que la seua llavor no pot germinar en la ment dels criminals, dels malfactors o els seguidors del dimoni; contra aquests no hi ha més solució que l'expeditiva justícia secular, tot i que sempre queda entreoberta la porta d'una sincera contrició, seguida de la severa penitència indefugible. No, Vicent s'adreça als bons que trontollen i que per no saber, no saben ni fer el senyal de la creu. A tots ells els subministra un manual elemental de bona conducta i bones pràctiques: unes postals, com si diguéssim, que són els sermons, eficaços, ara sí, perquè nodreixen el sistema de valors contemporani, delineen els confins del bé i del mal, llauren la consciència individual i la sensibilitat col·lectiva. Els sermons són com espills que retornen la imatge del que s'hi mira. La persona podrà jugar a daus, sol·licitar els serveis d'una meretriu, prestar, blasfemar o ferir amb el coltell l'adversari, però coneixerà a l'instant la seua mala conducta. Sant Vicent els demana llavors ben poc: el penediment i la confessió sincera. Ell, un dogmàtic corretjós, com que sap que el pecat és inevitable, ha d'habilitar camins de salvació. Els sants són una categoria especial, just perquè no pequen, però els homes, dèbils com són, cauran en els paranys del dimoni.

Aquesta qüestió de la caiguda inexorable en el pecat, redimit per l'Església i del qual escapen els herois i les heroïnes de la fe, recorda el monòleg vibrant del comte Chojnicki a *La cripta dels caputxins*. Joseph Roth, l'autor, ho va capir perfectament i, ves per on, ho posa en els llavis d'aquest noble vingut a menys davant una altra ensulsiada, la de l'Imperi austrohongarès. L'hecatombe del segle XIV ara és la de la Primera Guerra Mundial: «Instituint el pecat, perdona ja el pecat. No consent l'home sense faltes, i això és el que té d'eminentment humà. Eleva els seus fills perfectes a la categoria de sants. D'aquesta manera permet implícitament la possibilitat de pecar dels homes... D'aquesta manera demostra l'Església de Roma la seva elegant tendència al perdó, a la remissió». Sant Vicent ho hauria subscrit sense manies. ¿Per què Nicolau Eimeric li va instruir un procés per heretgia? Perquè predicà en un dels seus sermons que Judes, en haver-se penedit de la seua traïció, va ser salvat i no condemnat. Judes va intentar parlar amb Jesús, però tanta gent l'envoltava que no pogué arribar a ell, i no li quedà cap més opció que confessar internament el seu crim. Jesús sabé el seu penediment sincer i per això l'apòstol fementit era al cel gaudint de la seua companyia. No hi ha tendència més noble que la del perdó, conclou el comte Chojnicki, com no n'hi ha cap de més vulgar que la venjança. Ferrer militava en el perdó; Eimeric, en la venjança.

Hi ha dos sants Vicents, per entendre's, escindits per la il·luminació, sembla que de 1396, i, després d'un període probablement de meditació —de «contemplació», seria la paraula exacta, a la qual recorre tan freqüentment en els *Sermons*—, l'eixida d'Avinyó a predicar incansablement la resta de la seua vida, fins al 1419. La primera no té res d'extraordinària i és d'un interès limitat, més o menys equiparable a la de tants eclesiàstics ambiciosos, debel·ladors i pugnaços. Li agrada la disputa, que pren la forma tant d'erudits i plumbis tractats escolàstics com de discussions directes, de viva veu, amb no pocs adversaris. L'Església és un viver d'aversions i renyines arran del cisma, i Vicent ni s'amaga ni opta per la neutralitat. Tot al contrari, amb un zel insensat dona el seu suport incondicional a Pedro de Luna, un home no menys tossut i polemista que ell, que pujarà a la càtedra de Sant Pere amb el nom de Benet XIII. Estan fets l'un per l'altre: l'un troba un propagandista de verb àgil i convincent per a la propagació de la causa avinyonesa, i l'altre, un suport per a les idees que li ballen pel cap i, de moment, per a un itinerari d'ascensions. Vicent, abans de llançar-se en cos i ànima a la prèdica, és encara un més d'aquests dos bàndols de fanàtics incapaçs d'escoltar les raons dels altres.

No degué ser estrany que, davant l'atzucac en què es trobava l'Església i el pèsim exemple que cada dia donaven els qui la dirigien, les seues seguretats començaren a vacil·lar. Al seu papa, Benet XIII, l'avalava el dret, però ¿el preu del cisma no era massa gran, fins al punt que les armes s'havien convertit ja en una de les solucions possibles? El seu adeu a la cort d'Avinyó, després de la sacsejada espiritual, amb Crist, sant Francesc i sant Domènec pel mig, li servirà almenys per a deixar darrere aquest embolic colossal i llançar-se a una aventura humana portentosa. Abans havia refusat el capel cardenalici, fet insòlit en un món apegat a les glòries mundanals, propi del qui es veu imbuït d'una missió especial. Aquest segon Vicent, que s'aparta del guió previsible, és el que realment interessa.

Les vides d'Anna i Otto Quangel, més aviat les d'Elise i Otto Hampel, també ens apareixen migpartides per la fulgurant aparició del Führer, aquesta mena d'«Anticrist» del segle XX, i de la guerra, certament «apocalíptica», a què aboca el poble alemany, i on el matrimoni perd el seu fill. Abans, l'anonimat dels Quangel, dos éssers insignificants i fins i tot suaument nazis, es fon en la grisor de les classes subalternes. Otto sempre va treballar en el mateix taller metal·lúrgic, no va fer-hi un sol amic, a penes es va relacionar amb els parents i mai no va destacar en res: era un home solitari encastat dins el seu isolament, i potser un pèl avar; Anna, segona esposa d'Otto, venia del camp i va fer de criada a Berlín. Després, les seues vides, concentrades en la redacció de postals subversives, agafen el relleu d'una autèntica novel·la, d'un drama esfereïdor. Anna i Otto sucumbeixen, mentre que els darrers

vint anys del dominic el situen com una de les grans personalitats influents del seu temps, com a predicador de masses, com a home d'enorme ascendència sobre els dirigents polítics i com a clergue capaç de superar tot just un dels eviterns problemes de l'Església: trobar el llenguatge adequat, tant en la forma com en el fons, per a parlar amb la gent senzilla del poble. Els sermons, en particular els catalans, que recullen de prop l'oralitat de Vicent Ferrer són la prova de la seua habilitat, a més d'un testimoni impagable de la societat que escoltava amatent la seua paraula nutritiva.

Els setanta anys que cobreixen la biografia de sant Vicent Ferrer, entre 1350 i 1419, apareixen com una frontissa. L'eufòria del creixement donà pas a una recessió aclaparadora. Els contemporanis, si tombaven la mirada enrere, es convencien de la fi d'una etapa, la d'un temps feliç substituït per un rosari de calamitats. Ausiàs March en dona fe amb dos decasíl·labs commovedors:

Volgra ser nat cent anys o pus atràs
perquè són cert que és pitjorât lo món

Sant Vicent en fou també conscient, d'aquest tall. Tot estava canviant: l'embolcall polític i econòmic, i alhora les maneres de concebre la vida i la mort, els sentiments i les pors. De tot plegat en feu una lectura pessimista, agreujada pel que ell intuïa de la proximitat inquietant de l'Anticrist i la fi del temps. Però encara hi havia marge per al perdó i la salvació. El dominic de València es convencé que Déu li havia encomanat la missió de salvar el món del desastre. Amb la seua paraula enlluernà els qui l'escoltaven, agullonà una multitud de consciències culpables, reforçà la tasca de domesticació dels costums d'una Europa alegre i pecadora. Si fascinà és perquè degué ser un actor consumat, amb aquelles inflexions de la veu, els renecs, les facècies plenes de bon humor, i sempre amb el llenguatge planer de la plaça. I sobretot fascinà per haver detectat el desassossec general i haver sabut traure partit com pocs de la sensibilitat a flor de pell d'una cristiandat trasbalsada per múltiples tribulacions. Fra Vicent aspirava a la conversió universal. Els contemporanis l'anomenaren l'«àngel de l'Apocalipsi». ◀